

פרק יג (פסוקים א-י) / ברוריה בן-דוד (וייס)

יהודה נשארה נאמנה לה' ומשם נשלח נביא להזהיר את ירבעם.
בקטע זה נראה מה היה טיבה של אזהרה זו.

מה ניבא הנביא מיהודה?

"והנה איש אלקים בא מיהודה בדבר ה' אל בית אל וירבעם עמד על המזבח להקטיר." איש אלקים הוא נביא ה'. הראשון שזכה בתואר זה במקרא הוא משה (דב' לג א). לא פירשו הכתובים את שמו של איש האלוקים. חז"ל אמרו שהיה זה עידו ככתוב: "ובחזות יעדי החזה על ירבעם בן נבט" (דה"ב ט כט). חזות יעדי (קרי: יעדו), זה שם ספרו של עידו החוזה שכתב גם את דברי רחבעם (דה"ב יב טו).

ביום חג חנוכת המזבח בזמן שעלה ירבעם להקטיר על המזבח כדי לחנכו ולקדשו בעבודה בא איש האלוקים מיהודה, אין איש האלוקים פונה לירבעם במישרין, אלא הוא מכוון את דבריו אל המזבח. הוא ניבא שעתיד לבוא בן מלך לבית דוד יאשיהו שמו "וזבח עליך את כהני הבמות המקטרים עליך, ועצמות אדם ישרפו עליך" (פס' ב). הנבואה התקיימה בספר מל"ב כג כ: יאשיהו הרג את כל הכוהנים אשר שירתו בבמות שבמלכות ישראל, הכוונה לבמות המקודשות לעבודה זרה ממש. "ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם על המזבחות וישרף את עצמות אדם עליהם וישב ירושלם". כוהני הבמות המקודשות לה' הובאו ירושלימה ונאסר עליהם לשרת בקודש (שם פסוקים ח-ט). לדברי נביאי האמת מתלווים מעשי מופת ואותות הבאים לאמת את דבר ה' בפיהם. גם איש האלוקים מיהודה מצרף מעשה מופת: "הנה המזבח נקרע ונשפך הדשן אשר עליו" (פס' ג).

אילו מופתים אירעו?

מששלח ירבעם את ידו וקרא לעבר איש האלוקים תפסוהו התרחשו בעת ובעונה אחת שני מופתים. האחד, הוא המופת שדיבר עליו נקרע- התמוטט המזבח לתימהונו ולחרדתו של ירבעם והדשן נשפך, והמופת השני היד השלוחה לעבר הנביא שקרא "תפשוהו" נתאבנה וירבעם לא יכול היה להשיבה אליו. עתה הוברר לו כי מה' הדבר.

מה ביקש ירבעם מהנביא? כיצד הגיב הנביא?

ירבעם ביקש מהנביא רחמים שיתפלל בעדו, איש האלוקים נעתר לבקשתו ותפילתו נתקבלה, והרי לנו מופת שלישי: "ותשב יד המלך אליו ותהי כבראשנה" (פס' ו).

למה ריפא את יד המלך החוטא?

מפני שהייתה זו רק מעין התראה ואזהרה למלך לשנות את התנהגותו.

איזה שכר רצה ירבעם לתת לנביא שהתפלל בעדו?

בתקופות קדומות היו נוהגים לתת מתנות לנביאים חוזי העתידות (יד ג ; ש"א ט ז).
ירבעם רצה לתת לאיש האלוקים מתנה תקרובת או מנחה והזמינו לסעוד אתו בביתו.

כיצד הגיב איש האלקים על ההצעה?

איש האלוקים סירב להיענות להזמנתו האדיבה של המלך לבוא ולסעוד בביתו.
"אם תתן לי את חצי ביתך לא אבא עמך ולא אכל לחם ולא אשתה מים במקום הזה"
(פס' ח).

במה נימק את סירובו?

הוא נימק את סירובו במצוות ה' שאסר עליו לאכול לחם ולשתות מים במקום הזה.
מרוב סלידתו מהמעשה שעשה ירבעם במקום הזה לא רצה להזכיר את שמו, ואף לא התיר לו לשוב למקומו באותה דרך אשר הגיע לבית אל. המקום שהעמיד בו ירבעם את העגל ועשה בו במות נידון כעיר נידחת שאין ליהנות מן הדברים השייכים לתושביה, כי בהיותו מקודש לעבודה זרה נחשב כל הנמצא בו כטמא ואסור בהנאה.
"וילך בדרך אחר, ולא שב בדרך אשר בא בה אל בית אל" (פס' י).

פרק יג (פסוקים יא-סוף)

בפסוקים יא-סוף נלמד מה גרם לכישלוננו של הנביא מיהודה ולסופו המר.
הנביא מיהודה סירב לשכר שרצה לתת לו ירבעם, לא אכל ולא שתה בבית אל ולא התעכב לנוח בה. הלך לדרכו כדי לשוב ליהודה.
בבית אל ישב נביא שקר. אחד מבניו סיפר לו את "כל המעשה אשר עשה איש האלקים היום בבית אל, את הדברים אשר דבר אל המלך" (פס' יא). בתשובה לשאלתו הסבירו לו בניו את הדרך שבה הלך הנביא מיהודה. הוא רכב על חמורו ומצא את איש האלוקים יושב תחת האלה, יש המשערים כי היא האלון אשר תחתיו נקברה דבורה מינקת רבקה (בר' לה ח).

כיצד הכשיל נביא השקר את איש האלקים?

נביא השקר הכשיל בדברי כחש את איש האלוקים, והשיבו מן הדרך שהלך בה כמצוות ה' עליו, והביאו אל ביתו בבית אל.

כיצד הצליח להשפיע על הנביא מיהודה?

"ויאמר לו : גם אני נביא כמוך, ומלאך דבר אלי בדבר ה' לאמר: השבה אתך אל ביתך ויאכל לחם וישת מים" (פס' יח).

ומה מוסיף הכתוב?

"כחש לו".

למה שיקר?

לא נתפרש בכתובים מה ראה הזקן להכשיל את איש האלוקים, יש המשערים שמכיוון שנמנה עם נביאי הבעל של ירבעם הוא ביקש לבטל את גזרות הפורענות שניבא איש האלקים על המזבח ועל המכהנים עליו. וייתכן שכוונתו הייתה לבחון את הנביא מיהודה אם יאמין לו וישוב עמו הרי שאיננו נביא אמת. ואכן נכשל הנביא מיהודה כישלון חמור. הוא עבר על ציווי ה' שאסר עליו, הוא חזר באותה הדרך גם אכל וגם שתה. עוד הם סועדים ומשוחחים. ה' נגלה אל הנביא מיהודה ואמר לו שיבוא על עונשו. ה' אסר עליו את השיבה לבית אל ומכיוון שעבר על מצוות ה' הוא יקבר בבית אל ולא בקבר אבותיו בארץ יהודה "לא תבוא נבלתך אל קבר אבתיך" (פס' כב). בלשון "נבלה" רמזה לו הנבואה שימות מיתה משונה. מאחר שלא נתפרש מועד מיתתו חשב שהנבואה היא לימים רחוקים, על כל פנים ביקש לשוב הביתה.

כיצד נתקיימה הנבואה?

"וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתו, ותהי נבלתו משלכת בדרך, והחמור עמד אצלה, והאריה עמד אצל הנבלה" (פס' כד).

ומה אנו לומדים מכך?

האריה לא טרף את החמור ולא נגע בנבלה לאות כי הדבר נגזר בידי שמים.

הנביא הזקן אזר כוח ובמו ידיו העמיס את הגופה כדין "מת מצווה" שאין קרובים שיתעסקו בגופתו, ולא חשש מפני האריה, ויניחהו על החמור שרכב עליו איש האלוקים, וישיבהו אל העיר שישב בה לבית אל. הנביא הזקן ובניו הספידו את הנביא מיהודה "הוי אחי" נוסחה מקובלת בפתיחה להספד ולקינה ככתוב: "לא יספדו לו הוי אחי והוי אחות" (יר' כב יח). ובקינת דוד: "צר לי עליך אחי יהונתן" (ש"ב א כו). אחרי כן קברו אותו.

מה ציווה הנביא הזקן?

"במותי וקברתם אותי בקבר אשר איש האלקים קבור בו, אצל עצמותי הניחו את עצמתי" (פס' לא).

בניגוד לירבעם שסירב לחזור בתשובה מצפוננו של הנביא הזקן נקפו. גמל חסד של אמת עם איש האלקים, ולפיכך זכה שתמלטנה עצמותיו מלהישרף (מ"ב כג יח), בזכות החסדים שגמל עם איש האלוקים לאחר מותו שטרח בקבורתו וספד לו נרגשות.

מדוע ביקש להיקבר יחד עם הנביא מיהודה?

כדי שיימלטו עצמותיו מן הגזרה שנגזרה על כל אלה ששירתו בבית הבמות והלכו בדרכי ירבעם, ואכן נמלטו עצמותיו של הנביא הזקן בזכות עצמותיו של איש האלוקים כמסופר במ"ב (כג טו-יח).

סיכום המופתים המופיעים בפרק:

- 1) המזבח התמוטט ונשפך הדשן.
- 2) שיתוק ידו של ירבעם.
- 3) ה' נעתר לתפילת איש האלוקים והיד שבה למקומה.
- 4) האריה המית את איש האלוקים אבל לא טרף אותו.
- 5) האריה לא פגע בחמור שרכב עליו איש האלוקים.
- 6) האריה והחמור אינם עוזבים את הגופה עד שבא הזקן ונושא את הגופה על החמור כדי לקברה.

הלמד ירבעם מוסר השכל?

כל המופתים שעשה איש האלוקים לא השפיעו על ירבעם. הוא לא שב מדרכו הרעה. ירבעם ראה את מופת המזבח שנקרע, ומופת ידו שהתאבנה ושבה אליו בתפילת איש האלוקים. ראה מות הנביא כאשר המרה את פי ה', ושמע המופת שהאריה עומד אצל נבלת הנביא ולא אכל את הנבלה ולא טרף את החמור, אף על פי כן לא שב מדרכו הרעה.

"אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה, וישב ויעש מקצות העם כהני במות, החפץ ימלא את ידו ויהי כהני במות" (פס' לג). כל מי שחפץ, כל מי שרצה לשרת בבמות קדשהו לכהונה. ככתוב במיכה: "וימלא את יד אחד מבניו ויהי לו לכהן" (שופ' יז ה). מילויי ידיים בא לחנכו בעבודה ולקדשו ככתוב: "ומלא את ידם וקדשת אתם וכהנו לי" (שמ' כח מא).

ומה המסקנה?

"ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם להכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה" (פס' לד). בגלל חטאיו הוא גרם להשמדת ביתו, השמדה זו עניינה כליה גמורה כמפורש בפרק יד בהוכחת אחיה השילוני.